

Пишу > Милица Стојшић, Драгана Пилиповић

## 15. изложба позоришног плаката и графичког обликовања

# Плакат као прозор у свет позоришта

Позоришни плакат је много више од правоугаоног комада папира који промовише представу. Позориште као иманентно друштвени чин подразумева комуникацију која почиње много пре почетка представе и чији крај свакако није означен падом завесе. Плакат је само један део у комплексном мозаику позоришног процеса и свој живот наставља ван просторних и временских граница догађаја који промовише – како редитељ Боро Драшковић пише у уводнику каталога за Изложбу позоришног плаката и графичког обликовања 1982. године, позоришни плакат је “најпре мамац и обавештење, позив на пустоловину, а затим остатак, траг, често једини траг те исте прохујале светковине. За оног ко је видео представу, плакат је ‘складиштење успомена’ а за онога који није – врата неодгонетнутог изазова”<sup>1)</sup>. У визуелном хаосу савременог града, најуспешнији међу њима успевају да успоставе дијалог, носећи у себи не само дух представе већ и идеологију позоришне куће у којој представа настаје, али и аутентичне ставове дизајнера који ове

слике промишљају. Плакат је прозор у позоришни свет представе; он мора рећи довољно да привуче пажњу, али гледаоцу треба да остави довољно простора за самосталну интерпретацију дела. Осим вишеслојног информисања о представи, позоришни плакат као уметничко и ауторско дело дефинише поље у којем аутор, осим сопственог доживљаја драмског дела, може изразити лични став или дати коментар на друштвену стварност која га окружује. Наравно, дизајн позоришног плаката део је ширег плана визуелних комуникација које би позоришне куће морале континуирано и свеобухватно да промишљају. У том смислу, квалитетан позоришни плакат не говори само о представи, већ и у име позоришта у којем представа настаје, али и позоришне уметности уопште.

Времена у којима се позоришни, па и културни плакат уопште, борио за статус уметничког дела одавно су иза нас; у ери дигиталне манипулације и умножавања слика не поставља се питање да ли плакат може бити уметност, већ како у (пре)гласном плурализму слика који нас окружује обликовати глас који ће се чути. Живимо у свету убрзане и површне комуникације, у којем се ствари, људи и догађаји брзо заборављају.

1) Архива 12. изложбе позоришног плаката и графичког обликовања, <http://www.pozorje.org.rs/2007/izlozba.htm>, доступно 10. 7. 2016.

С друге стране, живот у информационом друштву избрисао је просторне и временске границе и донео невероватну изложеност сликама које сада преузимамо заједно са мрежом њихових утицаја. Као реакција на текстуалну парадигму тумачења света, уследио је визуелни, односно сликовни заокрет који успоставља свет хиперпродукције и хиперконзумације слика. У тако формираном систему ни једна слика није независна, она се не може у потпуности издвојити ван свог контекста; *иконички квалитет* слике подразумева да она означава и указује на нешто друго, изван ње, у формалном и материјалном погледу<sup>2)</sup>. Новомедијске праксе такође врше утицај на плакат који је, иако настао и обликован могућностима штампе, сада већ у потпуности завршио транзицију у дигитални домен. Где је место позоришног плаката у таквом комуникационом контексту, и помоћу каквог визуелног језика он може да успостави дијалог у оваквом свету?

У жељи да држи корак са уметничком продукцијом позоришног плаката који је све више прихватан као важан део животног циклуса позоришне представе, али и аутономно ауторско дело, Стеријино позорје 1973. године покреће тријеналну изложбу позоришног плаката и графичког обликовања која је на једном месту требала да окупи најзначајније југословенске ствараоце у овом домену. Уз *шоуал дизајн* Стеријиног позорја, за који је у периоду од 1976. до 1990. године био задужен чувени југословенски графички дизајнер Матјаж Випотник, Изложба позоришног плаката и графичког обликовања свакако има историјско бреме великих очекивања.

Жири је ове године прегледао 196 радова 71 аутора који су били изложени у доњем фоајеу сцене “Јован Ђорђевић” Српског народног позоришта у Новом

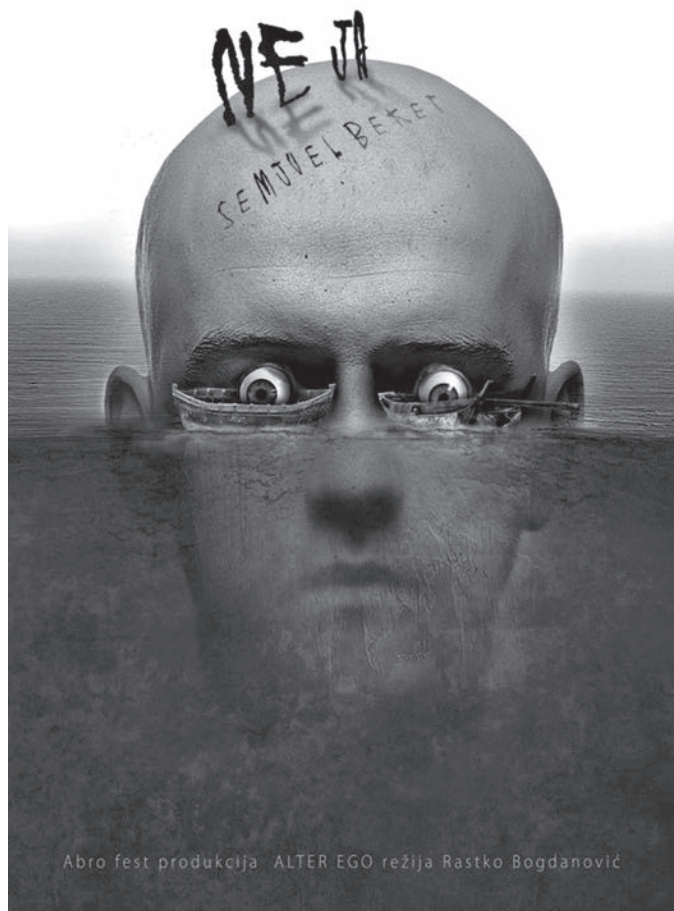
2) Мирослав А. Мушић, Слика као визуелна комуникација, *Каталог 5. Светског бијенала студеншког плаката* (Нови Сад: Академија уметности Универзитета у Новом Саду, 2012), 4.  
<http://www.akademija.uns.ac.rs/wp-content/uploads/biennial/5thWorldBiennialOfStudentPoster2012-Catalog.pdf>, доступно 11. 7. 2016.

Саду, у оквиру пратећег програма Стеријиног позорја, између 26. маја и 2. јуна 2016.

Питањима позиције позоришног плаката у глобализованом свету и његовим потенцијалима у локалном контексту бави се и Атила Капитањ, председник Жирија на овогодишњој, 15. изложби позоришног плаката и графичког обликовања, која се и даље тријенално реализује у оквиру Стеријиног позорја. Капитањ, иначе вишеструки лауреат исте манифестације, један је од представника млађе генерације Новосадске школе културног плаката и доцент на Одсеку за графичке комуникације на Академији уметности у Новом Саду. У свом уводнику за каталог овогодишње изложбе, Капитањ дијагностикује да “уметничка сцена, самим тим и плакатска, тешко одолева општем тренду упросечавања, (ауто)цензуре и глобализма, што наизглед упућује и на кризу ауторства.”<sup>3)</sup> За њега, студентски радови, углавном смештени у категорију идејног пројекта плаката, самим тим и ослобођени свих захтева и изазова које продукција позоришног плаката у Србији подразумева, својом аутентичношћу и свежином израза доказују да будућност не мора бити у решењима која подилазе укусу публике или подсећају на визуелну реторику маркетиншких кампања.

Осим Атале Капитања, у Жирију овогодишње Изложбе позоришног плаката и графичког обликовања нашла су се још два истакнута представника Новосадске школе културног плаката – Бранислав Добановачки, графички дизајнер и Дарко Вуковић, доцент на Одсеку за графичке комуникације на Академији уметности у Новом Саду. Важно је споменути да је током априла 2016. у Музеју савремене уметности Војводине (МСУВ) одржана ретроспективна изложба Бранислава Добановачког, истовремено са изложбом *Complicate Simply*, такође ретроспективом, посвећеном Славимиру Стојановићу, још једном доајену умет-

3) *Каталог 15. изложбе позоришног плаката и графичког обликовања* (ур. Нина Марковиновић, Томислав Баштић), (Нови Сад: Стеријино Позорје, 2016), 2.



Душан Арсенић плакат за представу НЕ ЈА

ности плаката на овим просторима. Ове три изложбе, заједно са Светским бијеналом студентског плаката и ПДП конференцијом, манифестацијама усмереним на студентску продукцију, доказују да се на овим просторима културни плакат активно промишља, како у професионалним тако и у студентским круговима. Уз Атилу Капитања, Бранислава Добановачког и Дарка Вуковића, чланови жирија били су и Зоран Блажина, редовни професор на Одсеку за графички дизајн Факултета примењених уметности у Београду и Душана

Тодоровић, уредница за Међународне прогаме Стеријиног позорја.

Први утисак о изложби морао би бити плурализам визуелног језика којим се дизајнери плаката служе. То свакако није изненађење у хиперповезаном информатичком друштву у којем данас живимо, али ни када узмемо у обзир чињеницу да се, када је реч о концепту поставке, раме уз раме појављују студенти и графички дизајнери које слободно можемо назвати ветеранима позоришног плаката. Иако су награђени плакати груписани, не постоји јасна дистинкција у простору између категорија 'Штампани позоришни плакат' и 'Идејни пројекат плаката' у којој доминирају студентски радови, те се утисак о разноликости ауторског израза додатно појачава.

У категорији 'Штампани позоришни плакат' прву награду однео је Давид Мареш за најавни плакат 40. фестивала Инфант, рад који се појавио и на Светском бијеналу студентског плаката 2014. године. Мареш се одлучује за сведени колорит, тамнију подлогу уз коју покренутост дијагоналне композиције, неопходна за дејство ове слике, јасно долази до изражаја. Пешачки прелаз симбол је сигурне руте, прописа, нечега фиксираног, и у стварном животу ми смо ти који њему подређујемо своје кретање. Мареш вешто користи ове асоцијације да би дух фестивала Инфант који је посвећен новом и алтернативном позоришту, представио кроз онеобичену ситуацију у којој појединац има снагу да покрене и промени чак и нешто толико ригидно попут пешачког прелаза.

Друга награда припала је Душану Арсенићу, вишеструком лауреату ове изложбе и архитекти који је цео живот посветио бављењу графичким дизајном и сценографијом. Арсенић је награђен за плакат представе *Не ја*, коју су на сцену Градског позоришта "Абрашевић" у Ваљеву поставили млади студенти глуме и режије, по истоименом Бекетовом комаду. Према речима Душана Арсенића, основна идеја аутора представе била је "да оно чиме се Бекет често служио у

својим комадима – неједнакост броја актера на сцени и броја карактера у комаду, постане и нови ликовни аспект представе. У представи се користе и снимљени материјали у којима се не појављују само фамозна Уста из оригиналног текста, већ много значајнију улогу имају Очи. Њихова представа је покушај другачијег читања тог, иначе изузетно херметичног Бекетовог текста и плакат би се могао посматрати као мој покушај подршке таквом њиховом концепту.”<sup>4)</sup> Аутор приступа грађењу слике у свом препознатљивом стилу дигиталног колажа, вешто спајајући елементе у надреалистичку композицију чија помереност у потпуности одговара Бекету. Душан Арсенић је на изложби присутан са чак шест плаката, углавном продукција у оквиру КУД “Абрашевић” из Ваљева, односно Градског позоришта “Абрашевић” и позоришног фестивала “Абро фест”, који постоје у оквиру тог друштва. У оваквој поставци могуће је сагледати доследност визуелног израза коју Душан Арсенић поседује, као и значај који његов рад има за позоришну продукцију у локалној средини.

Трећом наградом у категорији ‘Штампани позоришни плакат’ овенчан је рад Дејана Петровића, плакат за представу *Кокошка*, која је према тексту Николаја Кољаде постављена на вечерњу сцену “303” Позоришта за децу у Крагујевцу, у режији Милоша Миловановића. Интелигентним коришћењем типографије као основног градивног елемента своје композиције, Дејан Петровић кроз јасне асоцијације гради везу са темом представе – провокацијом коју са собом доноси млада глумица када својим доласком у позориште поремети колотечину својих колега, стављајући их пред огледало сопствене апатије.

Осим лауреата, у овој категорији требало би споменути радове Јована Тарбука, дизајнера Народног позоришта у Београду, који је на изложби присутан чак са осам плаката. Приказани радови углавном припадају продукцији Народног позоришта, па се међу њима нала-

зе плакати за представе *Чуго у Шарџану*, којим је аутор и ушао у званичну селекцију, потом *Српска џирилоџија*, *Пуш у Дамаск* и *Рогољуйци*, за коју је Андраш Урбан на овогодишњем Позорју освојио Стеријину награду за режију, али и представе које не припадају Тарбуковој матичној кући, попут *Каиновој омиљка*, *Развојној џири* *Боре шнајгера*, *Женској џиринцији*, *Говорне мане*. Плакати Јована Тарбука показују висок степен доследности у графичком изразу, постигнут коришћењем минималистичких средстава, уз препознатљиву дозу хумора који призива вишеструка читања. Издваја се и рад Владимира Стојановића, плакат за представу *Где је нестало Хармс*, коју је на сцену Народног позоришта Ниш поставио млади македонски редитељ Ангелчо Илиевски. Стављајући у однос дводимензионалност плаката и тродимензионалност лика који нестаје у његовим подераним деловима, при чему остају видљива једино уста центрирана пажљивом употребом колорита, аутор плаката имплицира да можда можемо избрисати човека, али не и његов глас. Имре Шебешћен на изложби је присутан са три плаката за представе Новосадског позоришта, који кроз равноправан ослонац на илустрацију и типографију, уз коришћење сансерифних фонтова, успостављају однос са традицијама позоришног плаката на овим просторима. Иако посматрајући сва три плаката на једном месту можемо уочити јасан ауторски рукопис Имреа Шебешћена, па и идентитет позоришне куће у оквиру које су настали, јасно је да у случају представе *Неоиландија* ове вредности у потпуности стоје у сагласју са светом који Андраш Урбан гради на сцени. Требало би споменути и два плаката младог фотографа Срђана Ђурића за продукције Српског народног позоришта *Шине* и *Ђакон*, као представнике приступа грађењу визуелне слике са доминантним ослонцем у фотографији. У том смислу, можемо приметити да би ови радови имали јаче дејство када би се типографске интервенције нашле у другом плану, омогућавајући тако фотографији да дође до пуног изражаја, уместо да се такмиче с њом.

4) Према речима аутора, интервју посредством имејла обавила Драгана Пилиповић 15. 7. 2016.





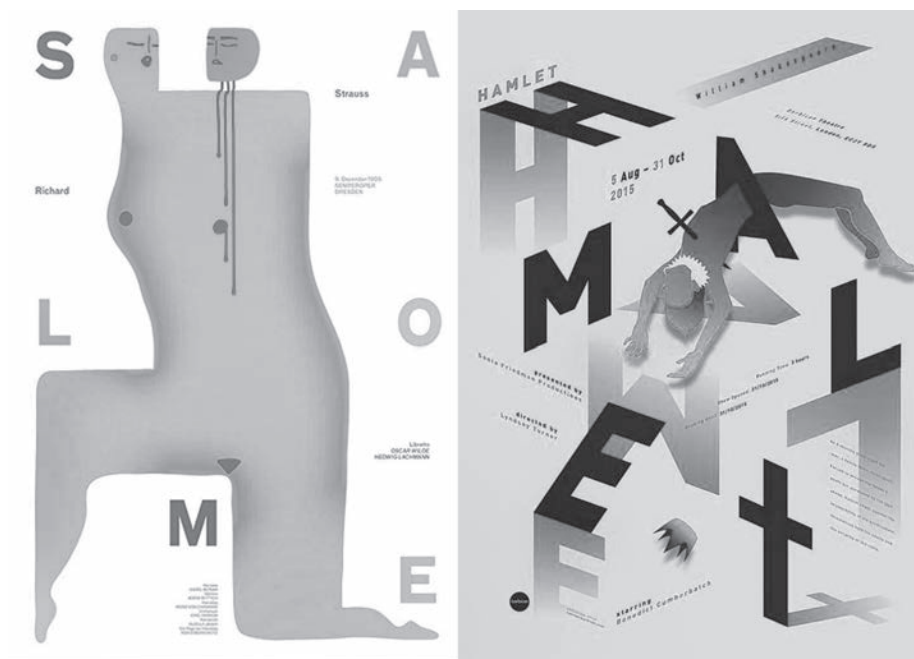
Плакати Јована Тарбука



У категорији 'Идејни пројекат плаката', прва награда додељена је студенткињи Академије уметности у Новом Саду Наташи Прентовић, за серију плаката "Стеријино позорје 1, 2, 3" из 2014. године. Користећи познате елементе, у овом случају делове људског тела чију појавност не преиспитујемо, ауторка ствара неочекиване композиције које подразумевају вишак, покушавајући да кроз претпоставку бића са три руке или три ноге испита позицију позоришта у данашњем друштву. Овом раду може се замерити чињеница да фотографски колаж снажног израза и типографија не успостављају функционалан однос, већ конкуришу једно другом. Друга награда у истој категорији припала је студенту Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу Јакову Јаковљевићу, за идејни пројекат плаката "Саломе". Можемо рећи да овај рад, заједно са плакатом Јоване Ранђеловић, иначе студенткиње истог факултета, показује једно свеже струјање на до-

мањој сцени културног плаката, које успоставља јасну везу са трендовима у графичком дизајну на глобалном плану. Ови радови, ослобођени стега које подразумева рад за реалног наручиоца, омогућили су ауторима да стилску вежбу доведу до високог нивоа – иако је формално ослањање на литерарни предложак присутно, квалитет ових радова свакако лежи у испитивању крајњих граница типографије и илустрације, које су елегантно интегрисане.

У контексту идејног пројекта овакви формални експерименти потпуно су оправдани, док би процес рада на плакату за реалну представу морао у разматрање да укључи дијалог са редитељем или ауторским тимом. Плакати "Здраво животе" Софије Камаси и "Бура" Ивана Мишића равноправно су поделили трећу награду. У раду Софије Камаси јасна је референца на визуелни језик америчког уметника Кита Херинга, који ауторка у својој интерпретацији користи како би



Плакати Јакова Јаковљевића и Јоване Ранфеловић

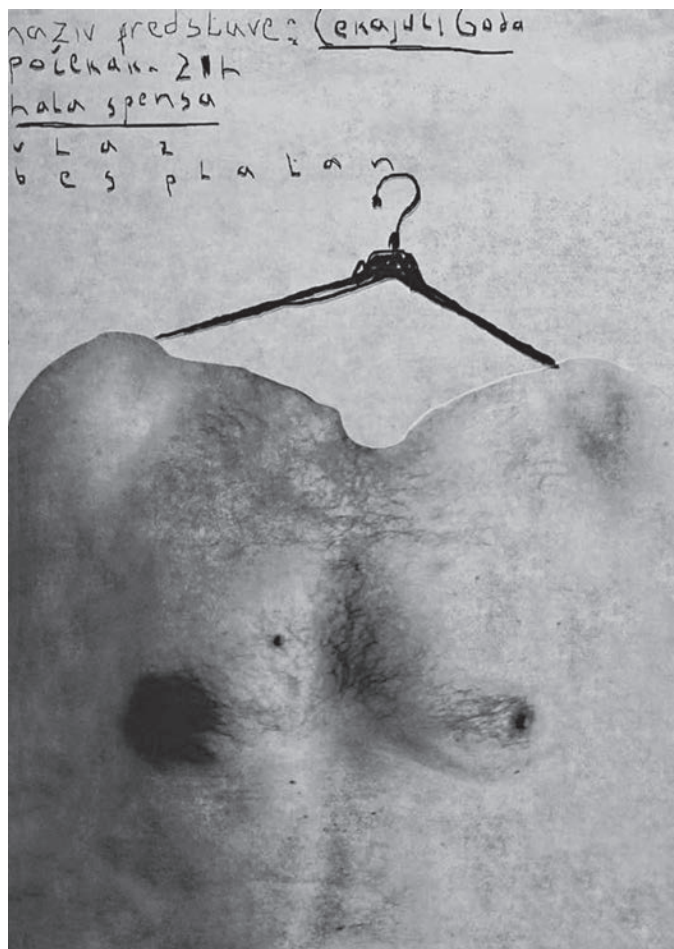
приказала хаос света наркоманије у којем се главни јунаци овог комада налазе.

Плакат Александра Мијаиловића “Маратонци трче почасни круг”, заједно са плакатима Милана Чејовића “Чекајући Годоа” и “Тимон Атињанин” Слободана Штетића освојили су специјална признања у категорији ‘Идејни пројекат плаката’. Александар Мијаиловић ослања се на дугу традицију грађења плакатске слике техником колажа, успешно интегришући текст који овде постаје снажан ликовни елемент. Милан Чејовић, студент Академије уметности у Новом Саду, такође успешно користи типографију као ликовни елемент у свом раду – неуредност и тананост употребљеног *handwritten* фонта, укомпонована са колажираном фотографијом мушког торзоа на вешалици, доноси висок степен визуелног јединства унутар ове монохроматске композиције. Иако сведен у колориту и средствима, овај рад ни на један моменат не постаје досадан, напо-

тив, суптилно демонстрира помереност која одговара Бекетовом универзуму апсурда. Рад Слободана Штетића, дизајнера плаката богатог опуса и редовног професора на одсеку за Графички дизајн Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, такође се ослања на технику дигиталног колажа, овај пут у много раскошнијој форми него код Мијаиловића и Чејовића. Плакат “Тимон Атињанин” ипак остаје помало загушен у визуелном обиљу својих конститутивних елемената. Иако није међу награђенима у овој категорији, требало би споменути и рад студенткиње Академије уметности у Новом Саду Јелене Мишковић, која даје идејно решење плаката за Нушићев комад *Сумњиво лице*.

У центар своје композиције поставља грубо обликовану гипсану главу која уместо лица има урезане контуре писма са печатом, као симбол корумпираног бирократског система у којем сумњиво лице може бити свако, док лични идентитет постаје административно питање бројки и слова. Типографија и сведени колорит, са црвеном бојом печата као једином доминантом, чине да целина ове слике говори јединственим визуелним језиком.

Приметно је да на овогодишњој Изложби позоришног плаката и графичког обликовања недостаје категорија ‘Целовита графичка слика позоришта или позоришне представе’, односно систематско неговање визуелног идентитета. Већ на Првој изложби југословенског позоришног плаката и програма 1973. године, поред награда у категорији ‘Позоришни плакат’, додељена су и признања за дизајн позоришног програма. Шесто издање ове изложбе, из 1988. године, доноси ка-



Плакат Милана Чејовића за представу **Чејајући Годов**

тегорије ‘Целовита графичка слика (визуелни идентитет) позоришта или представе’ и ‘Изузетни резултати на подручју графичког обликовања (визуелног идентитета) куће или представе’, што недвосмислено говори о свести која је постојала у тадашњим професионалним круговима у односу на значај систематског промишљања дизајна визуелних комуникација. Да ли је могуће да скоро три деценије касније, са наслеђем какво су ручно осликани плакати чувених уметника који су били заштитни знак појединих београдских позоришта,

и уметничких инсталација Тодора Лалицког за Атеље 212<sup>5)</sup>, најзначајнија смотра посвећена графичком обликовању у домену позоришта укида категорију која би требала да промовише дизајн визуелних комуникација као интегралну дисциплину унутар поља сценског дизајна? Данас, када могућности деловања графичког дизајнера подразумевају много шири обухват од дизајна позоришног плаката и каталога, и када би позоришне куће морале да искористе сваку прилику да комуницирају са урбаном средином у којој се налазе, у реалном, али и дигиталном домену.

Како и председник Жирија Атила Капитањ закључује у свом уводнику, овогодишња, 15. изложба позоришног плаката и графичког обликовања важна је зато што доноси једну свежу, младалачку енергију израза на помало уморну професионалну сцену. Наравно да то није питање смењивања једне генерације дизајнера другом, већ обнављања и проширивања свести о важности целовитог промишљања дизајна визуелних комуникација. И није толико битан прелазак из студентског у професионални свет (иако се свакако надамо да ћемо неке од ових младих талената у оквиру наредне изложбе видети у категорији намењеној реализованим радовима), колико посвећивање сваком кораку у овом процесу – почевши од квалитетног образовања, преко бољег повезивања школа са институцијама културе, све до холистичког погледа на грађење визуелног идентитета једне позоришне куће или представе. Јер доживљај позоришта не почиње када се угасе светла у гледалишту, већ много раније, и управо је то задатак графичких стваралаца у домену сценског дизајна – да искуство *бивања у позоришту* обликују у много ширем просторном и временском обухвату од оног ограниченог појединачном представом.

5) Татјана Дедић Динуловић, Излог позоришта: Медијска функција позоришних фасада у Београду, *Зборник радова Факултета драмских уметности* (17/2011): 57–73 (Београд: Факултет драмских уметности, 2011), 68–69. [http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/zbornikfdu/17/05/show\\_download?stdlang=ser\\_lat](http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/zbornikfdu/17/05/show_download?stdlang=ser_lat), доступно 10. 7. 2016.